

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавра з теми:

ПРОБЛЕМИ РЕСТАВРАЦІЇ ЗНАЧНИХ ПЕРИМЕТРАЛЬНИХ ОСИПІВ ЖИВОПИСНОГО ПОЛОТНА

Студентки 4 курсу, групи РТМ1–В20,
спеціальності 023 Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація, освітня програма
«Реставрація творів мистецтва»
Антощишеної Уляни Володимирівни

Керівник: **Урсу Наталія Олексіївна**,
докторка мистецтвознавства, професорка

Рецензент: **Бренюк Алла Григорівна**
кандидатка мистецтвознавства

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕСТАВРАЦІЙНИХ ПРАКТИК У ЗБЕРЕЖЕННІ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА ОЛІЙНОГО ЖИВОПИСУ	7
1.1. Актуальність проблеми зберігання творів мистецтва у фондах та сховищах	7
1.2. Причини виникнення периметральних осипів живописного шару	22
Висновок до 1 розділу.....	32
РОЗДІЛ II. РОЛЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ФАРБОВОГО ШАРУ У ТВОРАХ ОЛІЙНОГО ЖИВОПИС	34
2.1. Етичність підходу у реставрації живописних полотен.....	34
2.2. Методи ревіталізації фарбового шару на прикладі картини без авторства ..	44
Висновок до 2 розділу.....	55
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	66
Додаток А. Реставраційний паспорт	

ВСТУП

Реставраційний процес – це шлях збереження культурного доробку, підтримка зв'язку між минулим і сучасністю через мистецьке спадкування. Фахівець цієї галузі стоїть між мистецтвом, історією та наукою. Він сприяє збереженню художніх скарбів для майбутніх поколінь і розвитку наукових досліджень. Упродовж століть реставратори накопичили базу знань, яку при сучасних обставинах можна раціонально проаналізувати та використати для обраної проблематики практичних процесів.

Актуальність дослідження полягає у збереженні культурної спадщини шляхом реставрації, відновлення живописного шару на полотні, яке піддалося периметральному осипанню, дотримуючись етичних норм та професійних навиків. Оскільки, фарбовий шар визначається одним із головних частин твору мистецтва, він має вагоме значення для ідентичності та існування самого твору. Через значний обсяг його втрат, він може вже не нести культурну чи історичну цінність та інформацію.

В даній роботі досліджено проблематику теоретичних практик реставрації фарбового шару на прикладі наукових досліджень фахових митців. Важливим етапом збереження творів мистецтва можна вважати фонди та сховища, де при належних умовах картини мають зберігати свій започаткований стан. При надходженні картин у майстерню, фахівець часто стикається з тим, що умови їхнього зберігання були неналежні або попередні власники нехтували дотриманням певних вказівок. Тому проблема стану фондів та сховищ є актуальною до сьогодення.

Ще з давніх часів твори мистецтва на полотняній основі отримали широкого спектру популярності та комфорту у використанні. Цей матеріал, на відмінну від інших видів основ для живопису є одним із найбільш чутливих до різних видів пошкоджень. Воно має гнучку властивість, може провисати, заламуватися, розтягуватися, змінювати фізичну пружність. Однак, незважаючи на це, саме полотно являється найбільш розповсюдженим видом основ для мистецтва живопису серед країн Європи.

Із врахуванням будь-якої деформації основи живопису, в першу чергу негативний вплив торкається фарбового шару. Фарбовий шар є найважливішим об'єкт, без якого живописна пам'ятка культури не може існувати. При втраті його частин в певній мірі він може піддаватися частковому відновленню. Цей процес вважається одним із найскладніших і відповідальних та вимагає високого рівня майстерності та знань.

Реставрація творів мистецтва започаткувалася на території України приблизно у другій половині XX століття. Однією з найбільших небезпек для них можна вважати невдалу та непрофесійну реставрацію. Методи, які використовували на період встановлення могли бути не зовсім досконалими і часто носили незадовільний характер. Завдяки встановлення реставрації як окремої наукової галузі, у майстрів з'явилася можливість досліджувати і відкривати нові та досконалі специфіки практики у даній сфері.

Дослідження у галузі відновлення живопису спонукає до аналізу сталих, традиційних та розробки нових методів і технологій для реставрації. Сприяє розумінню етичних аспектів, зокрема визначенню міри втручання в оригінальний твір. Також, дослідження сприяє глобальній співпраці, воно об'єднує фахівців та інституцій з усього світу, що сприяє обміну знаннями та спільним досягненнями у сфері реставрації.

Отже, актуальність дослідження обумовлена тим, що вона входить в рамки наукового завдання для досягнення кращої стійкості та ефективності результатів у темі проблематики та відновлення живопису конкретного полотна, яке піддалося периметральним осипанням на полотняній основі.

Мета дослідження – комплексне виявлення та усунення причин осипання олійного живопису по периметру на полотняній основі, а також визначення якісних методів збереження та укріплення фарбового шару.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні завдання:

- ознайомитися з базою літературних джерел, які містять в собі праці дослідження збереження живописного шару на полотняній основі;
- проаналізувати теоретичні дослідження, що висвітлюють проблематику

фондів та сховищ, які є об'єктом збереження цілісності творів мистецтва;

– дослідити причини виникнення осипання фарбового шару по периметру полотна;

– розкрити роль та значення етичного підходу у реставраційній практиці;

– визначити та проаналізувати методи ревіталізації осипів олійного живопису на полотняній основі;

– заповнити звітну документацію – реставраційний паспорт;

– виконати практичну частину, яка полягає у реставрації картини без авторства, датовану близько ХІХ ст.

Об'єктом дослідження є реставрації периметральних осипів полотен.

Предмет дослідження. Особливості процесу укріплення живописного шару конкретного полотна із зафіксованим периметральним осипанням.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених цілей, мети та виконання завдань дослідження були застосовані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. В плані загальнонаукових методів використовувалися: фактологічний, зазначений виявленням та вивченням візуальних матеріалів; аналітичний, який передбачає аналізування літературних джерел; порівняльний аналіз, за допомогою якого здійснювалося порівняння мистецтвознавчих практик у реставрації периметральних осипів живописного полотна; систематичний, який передбачає збір, систематизацію та аналіз отриманих результатів. Методи статичний та метод роботи з першоджерелами відносяться до спеціальних методів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані для:

1. Збереження та відновлення культурних пам'яток.
2. Ефективного підбору методів укріплення та відновлення фарбового шару на полотняній основі у реставраційній практиці.
3. Вдосконалення матеріалів у теоретичних працях, які досліджували дану тему.
4. Практична частина роботи полягала у виконанні реставрації

живописного полотна без авторства та назви, а також копії картини камерного виду.

Апробація результатів дослідження. Антощишена У. Копіювання живопису старих майстрів як практика в здобутті фаху реставратора. Верлібри пастелі: тези доповідей круглого столу та результати художнього конкурсу III Мистецького симпозіуму пам'яті професора Бориса Негоди (5 квітня 2024 р.) [Збірник в електронному варіанті]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024 (94 с.). С. 50-52. Антощишена У. Вплив атмосферних чинників на цілісність живописних картин. Збірник наукових праць студентів і магістрантів мистецьких спеціальностей педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Вип. 17.

Структура та обсяг роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, кожен з яких включає по два підрозділи, висновки до кожного розділу, висновки загальні, список використаних джерел з 47 найменувань та додатки. Загальний обсяг роботи викладено на 64 сторінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банах В. М. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи : Historical and Cultural Studies. 2016. Сер. 3, №. 1. С. 1-5.
2. Бідзіля О.В. Захист музейних предметів від пошкодження комахами: Методичні рекомендації. Київ: Національний науково дослідний реставраційний центр України, 2016. 40 с.
3. Борисенко М. О. Реставрація творів архітектурної графіки на кальці. Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності. Мат. міжнародного. Наук.-практ. конф. Київ: НАКККіМ, 2018. С. 60-62.
4. Босенко А. Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини: збірник наукових праць «Проблем сучасного мистецтва» АМУ. 2005. Вип. 2. С. 28-46.
5. Гайдай О. М. Музеєзнавство : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 212 с.
6. Вахула В. Р. Проектування системи витісняючої вентиляції в музейних приміщеннях. *Вентиляція, освітлення та теплогазопостачання: науковий довідник Київського національного університету будівництва і архітектури*. 2023. №40. С. 5-11.
7. Веретко Н. О. Реставрація монументального живопису початку ХХ століття в Україні. Вісник Київського національного університету культури і мистецтва: наук. журнал 2022. № 12. С. 122-128.
8. Довгалюк В. Б. Температурно-вологісні умови зберігання пам'яток історії та культури у приміщеннях при пониженому тиску повітря. *Вентиляція, освітлення та теплогазопостачання: науковий довідник Київського національного університету будівництва і архітектури*. 2001. №4. С. 50-55.
9. Івасюк В. А. Питання відновлення ветхої полотняної основи у реставраційній практиці ХХ ст. Збірник наукових праць молодих вчених кам'янець-подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2019. Вип. 10. С. 120.

10. Ковальчук А. О. Збереження музейних предметів в умовах надзвичайних ситуацій (методичні рекомендації) : НМІУ, 2017. 48 с.

11. Консервація та реставрація живопису на полотні у ХХ столітті. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/4916> (дата звернення: 29.02.2024).

12. Кричевець Є. С. Середовище як засіб формування архітектури музеїв в історичних містах. Вісник Національного університету Львівська політехніка. 2014. № 8 (3). С. 239-242.

13. Кучма Н. І. Особливості повторної реставрації творів живопису. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національного університету імені Івана Огієнка, 2019. Випуск 10. С. 65-66.

14. Кучма Н. І. Технологія видалення щільних поверхневих забруднень у сучасній реставраційній практиці. Науковий журнал «Молодий вчений». 2019. № 11. С. 850-853.

15. Любківська В.Є. Роль реставрації в атрибуції творів. Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності. Мат. міжнародного. Наук.-практ. конф. Київ: НАКККіМ, 2017. 346 с.

16. Мазур. Т. А. Особливості та методологія реставрацій крихких тонкозернистих полотен із фактурним авторським живописом. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національного університету імені Івана Огієнка, 2021. Випуск 15. С. 124.

17. Марченко І.Я. Історія використання деяких тваринних клеїв в реставрації станкового живопису. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2015. № 2 (17). С. 32-36.

18. Марченко І.Я. Кліматичне середовище музейних споруд і пам'яток архітектури в контексті зберігання художніх музейних колекцій у 40-80 роки ХХ століття. Науковий журнал «Молодий вчений». 2015. № 1 (16). С. 32-36.

19. Марченко І. Я. Фондове зберігання станкового живопису в художніх музеях та запровадження «Інструкції з обліку та зберігання» в 1950-1960-ті рр.. Науковий вісник Національного музею історії України. 2018. №3 С. 539-542

20. Митківська Т. І. Біологічна безпека музейних колекцій. Мат. міжнародного. Наук.-практ. конф. Київ: НАКККіМ, 2016. С. 87-89.

21. Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності / за ред. В. Г. Чернеця. Київ : Асоціація реставраторів, 2016. 239 с.

22. Пушкар Н., Корецька О., Несторук І. Порядок і режим зберігання музейних колекцій у фондах та експозиції. Методичні рекомендації. Луцьк, 2015. 12 с.

23. Ревенок Н. М. Етичні проблеми реставраційної та експертної діяльності. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 2021. № 3. С. 122-128.

24. Ревенюк Н. М. Наукова реставрація творів декоративно-ужиткового мистецтва в систему вищої художньої освіти. Вісник Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, 2021. Вип. 30. С. 99-100.

25. Рішняк О. Б. Етика реставраційної діяльності. Збірник наукових праць Харківської державної академії «Культура України». 2020. Випуск 70. С. 211-222.

26. Сімферовська А. М. Реставрація та естетичні трансформації в творі мистецтва. Народознавчі зошити. 2012. №3. С. 67-70.

27. Сланський Б. Техніка живопису та реставрації / Б. Сланський; авт. перед. та упоряд. І. Дорофієнко. Київ : Мистецтво, 2009. 304 с.

28. Терехов М. О. Методика хімічного розшарування різночасового живопису з проміжним шаром ґрунту. Актуальні питання мистецтвознавства: виклики XXI століття. 2017. № 9. С. 331-334.

29. Технологічні особливості матеріалів: живопис, реставрація : навч. посіб. / О. П. Галькун та ін. Луцьк, 2022. 202 с.

30. Тимченко Т. Р. Методи захисту основ станкового живопису (історія та сучасні технології). Навч. пос. Київ : Задруга, 2015. 98 с.

31. Тимченко Т. Р. Принципи освіти консерваторів-реставраторів у світлі кодексів професійної етики. Збірник наукових праць «Українська академія мистецтва». 2020. №8 (11). С. 112-120.

32. Характеристика та види полотен: веб-сайт URL: https://art-trek.com.ua/news?news_id=23 (дата звернення: 05.02.2024).

33. Чень Л. Я. Основи наукових досліджень у реставрації творів живопису : навч. посіб. Львів, 2016. 152 с.

34. Чорний М. С. Дерево в творах мистецтва і архітектури, історія використання та збереження. Збірник наукових праць Національного університету «Львівська політехніка». 2021. Вип. 23. С. 19-20.

35. Art conservation and restoration – Wall paintings | Britannica URL: <https://www.britannica.com/art/art-conservation-and-restoration/Paintings-on-canvas> (дата звернення: 21.02.2024).

36. Chmielewski K. Odkrycie i konserwacja sredniowiecznych malowidel w kosciele pw. sw. sw. Sergiusza i Bachusa w Kaftun. Wybrane zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego w Libanie. Warszawa : Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, 2013. 275 s.

37. Krupska A. Tajemnice warsztatu włoskiego z kręgu bolońskiego XVI/XVII w. Warszawa : Wydawnictwo POD KRZYŻEM, 2001. 152 s.

38. Kurpik W. Konserwator wobec dzieła sztuki Piec tekstów o praktyce i teorii konserwatorskiej. Warszawa : Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, 2015. 138 s.

39. Pascual E. Patiño M. Konserwacja malarstwa. Warszawa : Wydawnictwo Arkady, 2004, 159 s.

40. Potocka D. Badania i zastosowanie współczesnych materiałów z włókien jedwabnych w autorskich pracach konserwatorskich. Warszawa : Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, 2014. S. 255.

41. Dobrowolski T. Problem kształcenia w dziedzinie konserwacji malarstwa. Warszawa : Narodowy Instytut Dziedzictwa, 2017. S. 78

42. Kovalska S. Zabytki i dzieła malarstwa w kalejdoskopie czasu oraz zmieniających się wartości. Warszawa : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2012. S. 97-110.

43. Krupska Aleksandra, Tajemnice warsztatu włoskiego z kregu bolonkiego XVI/XVII w : informatory. Warszawa, 2001. 152 s.

44. Roznerska M. Bogumiła Rouba Konserwacja obrazu na płótnie skurczonym wskutek zamoczenia wodą s.79.

45. Polaroid B72 Акрилова смола : веб-сайт. URL: https://www.art-deco.ua/catalog/restavratsiya-ta-zolochennya/dopomizhnimateriali_1/inshe_4/67400-akrilova-smola-paraloid-b72-kremer/ (дата звернення 03.02.24).

46. Traditions and innovations in the restoration of easel oil painting URL: <https://antiqueland.ru/articles/1497/> (дата звернення : 21.02.2024).

47. Zwyczaje i tradycje świętomarcińskie w Polsce URL: https://www.historiaposzukaj.pl/wiedza,historiomat,1439,historiomat_zwyczaje_i_tradycje_swietomarcinskie_w_polsce.html (дата звернення : 21.02.2024).